

Marin Držić u svjetlu renesansne filozofije

Raukar, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:247841>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ivona Raukar

Marin Držić u svjetlu renesansne filozofije
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 8.7.2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ivona Raukar
Matični broj: 0009078736

Marin Držić u svjetlu renesansne filozofije
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Filozofija

Mentor: dr. sc. Irvin Lukežić

Rijeka, 8.7.2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova _____ izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Metodologija.....	2
3. Životopis Marina Držića.....	3
4. Renesansa.....	7
4.1. O renesansi.....	7
4.2. Držićeva filozofska vizija.....	10
5. Renesansni elementi u Držićevim komedijama.....	16
5.1. Dundo Maroje.....	16
5.2. Skup.....	24
5.3. Novela od Stanca.....	30
6. Zaključak.....	32
7. Popis literature.....	34
8. Sažetak i ključne riječi (<i>na hrvatskom jeziku</i>).....	35
9. Naslov i ključne riječi (<i>na engleskom jeziku</i>).....	36

1. Uvod

Ovaj završni rad bit će orijentiran na analizu književno-umjetničkog stvaralaštva jednog od najznačajnijih hrvatskih književnika, Marina Držića. Pažnja će biti usmjerena na analizu onih elemenata u njegovim djelima koji ga povezuju s renesansnim vremenom unutar kojega je djelovao i stvarao. Cilj je pokazati kako je Marin Držić doživljavao i razumijevao vrijeme unutar kojega je živio, te na koji način svoju viziju stvarnosti pretače u književnu zbilju.

Kako bi se bolje razumjeli Držićevi jedinstveni pogledi na svijet i način života tipičan za renesansu, potrebno je najprije iznijeti biografske podatke o njegovom životu, putovanjima, te uspjesima i neuspjesima koji su ga pratili putem. Time se daje uvid u sve ono što ga je oblikovalo kao osobu i kao književnika, ali i u probleme koji će uvijek predstavljati dio onoga što on jest. Kroz analizu njegove ličnosti mogu se kasnije izvesti zaključci o autobiografskim elementima u njegovim djelima, koji će biti značajni za njegovu daljnju kritiku političkih i društvenih zbivanja u renesansnom Dubrovniku.

Nakon iznošenja biografskih podataka, koji omogućuju bolje upoznavanje s Držićevom jedinstvenom osobnošću, od velike je važnosti prikazati svjetonazor vremena u kojem je autor živio, pa će se u nastavku rada detaljnije razložiti postavke renesansnog razdoblja. Cilj je objektivno promotriti pozitivne i negativne promjene koje donosi renesansa kako bi se stekao uvid u duh vremena unutar kojega Marin Držić stvara. Time se renesansa promatra kao jedinstvena sila koja je zahvatila Europu te polako, ali sigurno, počela unositi korjenite promjene u njen kulturni, društveni, politički i ekonomski život. U nastavku se takve općenite svjetonazorske postavke preciznije primjenjuju na Držićevu filozofsku viziju svijeta i društva te njegova djela uistinu možemo smatrati sintezom raznih filozofskih i političkih pogleda aktualnih u vrijeme renesanse.

Sva prijašnja poglavlja rada usmjeruju prema najznačajnijem poglavlju kojemu se kroz analizu Držićevog teksta rekonstruira život, društvo i svjetonazori dominantni u renesansnom vremenu. Time se od općenitih postavki dolazi do konkretnijih primjera koje autor želi iskazati u svojim djelima, te se analiziraju Držićeve misli i stavovi koje iznosi u brojnim monolozima i dijalozima. Tako da će u daljnjem razvoju rada težište biti na analizi onih elemenata koji Držićeva djela čine renesansnima čime se potvrđuje zaključak da se njega ne može promatrati neovisno od vremena u kojem djeluje i stvara. Proučavanjem Držićevog književnog

stvaralaštva otvorile su se brojne interpretativne mogućnosti koje autora povezuju s europskom književnom kulturom, ali i objašnjavaju njegovu originalnost i individualnost.

2. Metodologija

Metodologija istraživanja i pisanja ovoga rada odvijala se u nekoliko razvojnih faza. S obzirom na to da se, u ovome radu, naglasak stavlja na elemente renesansne filozofije i utjecaj iste na književno-umjetničko djelo Marina Držića potrebno je bilo, najprije, povijesno istražiti okolnosti nastanka renesanse. Potrebno je osvijestiti da renesansa ne nastaje „ex nihilo“, već predstavlja svojevrsnu reakciju na srednjovjekovna zbivanja, to jest na krizu nastalu raspadom postojećeg srednovjekovnog sustava vjerovanja. Takva kriza potiče stvaranje raznih promjena u čovjekovom shvaćanju vjere, ljepote, znanosti i znanja, ljudskih sloboda i individualizma te utječe na formiranje nove, renesansne epohe. Iznošenjem i sistematizacijom značajnih kulturnih, društvenih i političkih promjena koje donosi razdoblje renesanse utvrđuju se temelji rada. Nakon toga, važno je bilo istražiti život Marina Držića kako bi se, kroz kratku biografiju koju ovaj rad donosi, moglo uočiti da je on uistinu bio svestrani renesansni čovjek. Također, Držićeva životna zbivanja pokazat će se kao vrlo važna u razumijevanju njegovih komedija, osobito u smislu društvene kritike. Nakon općenitijih istraživanja renesansnog razdoblja i filozofije, te prikupljanja informacija o životu Marina Držića istraživanje se usmjerava na konkretnije analize. U poglavlju rada naziva *Držićeva filozofska vizija* spaja se autorov jedinstveni pogled na svijet s utjecajem renesansne filozofije. Time se ukazuje na tipično renesansne ideje koje su služile kao utjecaj, ali i poticaj Držićevom stvaranju. U navedenom poglavlju detaljnije se proučava tipično „držićevski“ svjetonazor što omogućava uvid u njegovu jedinstvenu stvaralačku koncepciju. Idući korak u istraživanju predstavlja analiza renesansnih elemenata u djelima Marina Držića. S obzirom na to da je Držićev opus djela iznimno opširan, a opseg rada ograničen, analiziraju se tri komedije: *Dundo Maroje*, *Skup* i *Novela od Stanca*. Iz navedenih djela izdvajaju se i analiziraju određeni dijelovi teksta koji otkrivaju na koji način autor spaja svoje jedinstvene poglede na život i društvo s općenitim tendencijama renesansnog svjetonazora. Time se dokazuje da je Marin Držić, kao pravi renesansni čovjek, itekako bio svjestan tendencija svoga vremena koje uvrštava u svoja djela, spaja sa svojom društvenom okolinom te tako stvara poseban svemir likova i zbivanja.

3. Životopis Marina Držića

Marin Držić smatra se jednim od najznačajnijih i najpoznatijih autora europske renesansne književnosti, ali i dijelom nacionalnog kazališnog repertoara. Ono što Molière, Shakespeare i Goldoni znače za svoje narode, to Marin Držić predstavlja na hrvatskoj književnoj i kazališnoj sceni. Iako se njegovim životom bavilo mnogo istraživača još uvijek je mnogo toga ostalo nejasno ili slabo poznato. S napretkom i razvojem suvremene historiografije došlo je do raznih novih saznanja o njegovom životu, ali vjeruje se da je puno dokumenata koji potječu iz tog povijesnog razdoblja izgubljeno. To navodi i Frano Čale u svojoj knjizi „Djela“:

Premda, na sreću, o piscu dovoljno govori djelo, barem onome tko misli da ga umije ispravno protumačiti, dobro bi bilo kada bismo imali više dokumenata o njegovu životu, ili pak kada bismo mogli bolje osvijetliti okolnosti, uzroke i posljedice pojedinih poznatih činjenica.¹

Ipak, poznato je da se rodio 1508. godine u Dubrovniku i to u obitelji pučana. Brojni izvori govore o tome kako je Držićeva obitelj iz Kotora u Dubrovnik došla sredinom dvanaestoga stoljeća te da su u Dubrovačkoj republici obnašali mnoge važne funkcije pa čak i posjedovali status plemića.² Navodno su taj plemićki status izgubili zbog kukavičluka pretka koji je pobjegao pred epidemijom kuge, tako da od četrnaestoga stoljeća postaju obični građani i bave se uglavnom trgovinom i pomorstvom.³

Mnogi su se članovi obitelji Držić, unatoč „obiteljskom“ poslu, odlučili okušati kao pjesnici i umjetnici, a nerijetko su odlazili i u svećenstvo. Od pjesnika najpoznatiji je Marinov stric, Džore Držić, istaknut kao jedan od najznačajnijih pjesnika hrvatskog humanizma, a važno je spomenuti i brata Vlahu Držića, koji se okušao u slikarstvu. Nema podataka koju je školu Držić pohađao u djetinjstvu, ali se pretpostavlja da je pohađao istu dubrovačku školu kao i druga djeca iz uglednih građanskih krugova. O njemu gotovo pa i nema podataka sve do 1535., odnosno 1536. godine, kada je stanovao iznad muzičke škole i već se borio s dugovima.⁴ Novčane neprilike i dugovanja nešto je što će ga pratiti cijeli život. Uskoro postaje orguljašem

¹ Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 17.

² Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 11.

³ Usp. Novak, S.P. 2002. *Zlatno doba: Portreti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 71.

⁴ Isto, 11.

u stolnoj crkvi sv. Marije, ali njegova obitelj upada u financijsku krizu, te su prisiljeni prodati veliki dio svoje imovine kako bi mogli namiriti dugove. Smatra se da od tuda dolazi Držićeva usredotočenost na socijalne probleme, nepravdu, materijalizaciju društva, ali i na prikazivanje novca koji kvari ljude, razara obitelji i potiče otuđenje pojedinca od zajednice:

*To je vrijeme velike krize u kući Držićevih. Braća piščeva i otac upadoše u teške financijske nevolje pa od tada uđe u Držićevu dušu nezadovoljstvo socijalnim položajem kojega se više nikada neće osloboditi.*⁵

Uskoro Marin, uz financijsku pomoć vlasti, odlazi na školovanje u Italiju, u Sienu gdje će se pobliže upoznati s renesansnom i humanističkom kulturom svoga vremena, što će naposljetku imati snažan utjecaj na njegovo kasnije stvaralaštvo, ali i na oblikovanje njegovog društvenog i političkog svjetonazora. Tamo je bio izabran za rektora sienskog studentskog Doma, te za studentskog prorektora Sveučilišta.⁶ U Sieni se našao u središtu političkih zbivanja podržavajući nemire talijanskih studenata koji su se borili protiv španjolske okupacije, što utječe na formiranje njegovog budućeg političkog bunta.⁷ Vrlo je važno spomenuti da se Držić, za vrijeme svog studija u Italiji, aktivno bavio teatrom, te čak sudjelovao u izvedbi jedne talijanske eruditne komedije nepoznatog naslova, koju je u to vrijeme bilo zabranjeno izvoditi.⁸ Marin Držić na kraju, pretpostavlja se zbog nedostatka novaca, nije stekao diplomu, ali je zasigurno unaprijedio svoje znanje o književnosti, filozofiji i glazbi tadašnjeg vremena, te uspostavio brojna poznanstva i veze s drugim značajnim pojedincima toga doba, kao što su Alessandro Piccolomini⁹ i Luca Contile¹⁰. Marina Držića svakako treba smatrati učenim čovjekom. Toj tvrdnji u prilog ide činjenica da je poznavao latinski, grčki i talijanski jezik, te vjerojatno njemački i turski s obzirom na to da je tim područjima puno putovao. Imao je izuzetno puno znanja o raznim nacionalnim književnostima, proučavao je brojne antičke i talijanske spise filozofskog, teološkog i estetskog karaktera, a bavio se i glazbom, te svirao čak

⁵ Usp. Novak, S.P. 2002. *Zlatno doba:Portreti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada,73.

⁶ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 12.

⁷ Isto, 12.

⁸ Isto, 13.

⁹ Talijanski filozof koji je 1598. godine živio u Sieni. Pretpostavlja se da je bio Držićev profesor na sienskom sveučilištu. Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 586.

¹⁰ Talijanski pjesnik koji je sudirao u Sieni. Bio je izvrstan latinist, ali ipak se u njegovim djelima osjeti značajan utjecaj pučkih autora. Zanimao se i za filozofiju, matematiku i glazbu. Uglavnom je pisao dramska djela.

Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 108.

šest instrumenata.¹¹ Uskoro se vraća u rodni Dubrovnik i prihvaća službu pisara, a vrlo brzo nakon dolaska započinju i njegova neslaganja s tamošnjom društvenom „klimom“.

Za njegov životopis izuzetno je značajan susret s grofom Christophom von Rogendorffom¹² kojega kao komornik odluči pratiti na putovanjima u Beč i Carigrad, te se tako bolje upoznaje s istočnoeuropskom kulturom. U službi grofa Rogendorfa upleće se u brojne političke spletke koje će formirati njegova kasnija uvjerenja. Nakon što je izašao iz službe grofa vraća se u svoj rodni grad gdje pokušava primijeniti sva svoja dosadašnja iskustva na književno-umjetnički rad i dokazati se u društvu.¹³ Svojim književnim radom često je izazivao moćnike i vlastelu, pa nije mogao računati na njihovu novčanu potporu koja bi mu omogućila sustavniji i plodniji rad, tako da postupno sve više i više upada u financijske probleme i dugove kojih se neće uspjeti osloboditi do kraja života. Također, provokacije i kritike usmjerene prema vlasti, ali i na društvo u cjelini nisu mu pribavile mnoštvo simpatija. Ipak, 1548. godine prvi je puta prikazana, danas izgubljena, komedija *Pomet*. Samo godinu nakon, pred Kneževim dvorom, prikazana je i *Tirena* koja mu donosi značajan uspjeh i slavu, ali i optužbu da je plagirao Mavra Vetranovića. Držić je optužbe negirao, a njemu u obranu stao je i sam Vetranović koji piše pjesmu *Pjesanca Marinu Držiću u pomoć*. Za svoga života napisao je i jednu knjigu pjesama pod nazivom *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim drugim lijepim stvarmi* u koje su bile uvrštene sve stihovane drame kao što su *Venera i Adon*, *Tirena* i *Novela od Stanca*, ali i kanconijer petrarkističkih pjesama te nekoliko prigodnica. Marin Držić poznat je i kao autor komedije *Dundo Maroje*, kojeg brojni teoretičari smatraju Držićevim najboljim djelom, ali i brojnih drugih komedija kao što su *Tripče de Utočče* i pastoralu u koje se ubrajaju *Grižula* i *Arkulin*. Također, napisao je i jednu tragediju pod nazivom *Hekuba* koja je svojevrsna reakcija na vladajući režim Dubrovnika i zbog koje je na kraju bio prognan.¹⁴ Poznato je da nakon

¹¹ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 14.

¹² Christoph von Rogendorff bio je austrijski plemić koji je izvršavajući naloge cara Karla V. često putovao po Europi. U vrijeme kada je Držić bio u službi njegovog komornika Rogendorff se sastajao s Pavlom i Mihom Bočinčićem koji su bili proglašeni izdajicama Republike te je čak u službu uzeo Mihovog sina Marina. Držić nije skrivao svoje nepovoljno mišljenje o Bočinčićima pa se vjeruje da je to bio razlog svađa, a naposljetku i rastanka grofa i Držića. Držić na Rogendorffu često temelji likove iz svojih djela (npr. Ugo Tudešak iz komedije *Dundo Maroje*).

Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krlež, 688.

¹³ Usp. Novak, S.P. 2002. *Zlatno doba: Portreti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 74.

¹⁴ Isto, 75.

progonstva odlazi u Dubrovnik gdje mu prijatelj i trgovac Pero Primović nalazi posao kapelana mletačkog nadbiskupa te taj posao Držić vjerojatno obavlja do smrti 2. svibnja 1567. godine.¹⁵

O događajima iz zadnjeg dijela Držićevog života mnogo toga još uvijek nije dobro razjašnjeno, ali se zna da je obilježeno političkim progonima, urotničkim pismima i financijskim problemima. On 1566. godine odlazi u Firenzu i upućuje pisma toskanskom vladaru Cosimu I. de' Medici¹⁶ u kojima ga poziva da mu pomogne srušiti, nesposobnu vlastelu koja je na čelu Dubrovnika. Iznosi ideju prema kojoj bi se uprava, prema primjeru Genove, podijelila između pučana i vlastele što sugerira da je Držić itekako dobro poznao politiku i modele državnog ustroja onoga vremena.¹⁷ Ipak, glavni njegov cilj bio je iskazati društvenu nepravdu, diskriminaciju i tiraniju vlasti u Dubrovniku koja bi se, prema Držićevom mišljenju, trebala zamijeniti novim tipom vladavine koja bi onda bila u skladu s novim, renesansnim pogledom na svijet. Njegova gotovo utopistička slika novoga političkoga pokreta u mnogočemu je proizašla iz suvremenih spisa i teorija kao što su Machiavellijev¹⁸ *Vladar* i *O umijeću ratovanja*.

Proučavajući povijesne izvore o Držiću može se primijetiti da su se o njemu počesto stvarale predrasude, pogotovo one vezane uz njegov nemiran duh i novčane probleme, ali i one vezane uz pokušaj urote. Iako se brojna njegova stajališta mogu iščitati iz napisanih djela nije prikladno promatrati ih samo iz te perspektive. Svako Držićevo djelo u sebi sadrži dio autorove osobnosti, njegovih privatnih stavova i životnih iskustva, ali ujedno pokazuje tadašnji način življenja, tradicije te renesansno društvo u kojemu Držić sazrijeva kao autor i kao osoba. Značaj Marina Držića za razvoj hrvatske književnosti najbolje sumira Slobodan Prosperov Novak:

¹⁵ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 21.

¹⁶ Postoji razlog zašto Marin Držić odabire upravo toskanskog vojvodu Cosima I. D'Medici. Cosimo se u to vrijeme smatrao vrlo modernim vladarom s progresivnim idejama za reformaciju Toskane. Ograničio je moć firentinske aristokracije i okrenuo se građanima (što Držić želi postići u Dubrovniku), upravu regije popunio s mladim ljudima, povećao izvoz, gradio prometnice te poticao obrtnike i manje proizvođače.

Usp. Leksikon Marina Držića. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 486-487.

¹⁷ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 23.

¹⁸ Bio je talijanski pisac i političar najpoznatiji po spisu *Vladar* u kojemu opisuje oblike tadašnjih monarhija i traži onaj koji bi bio najprikladniji modernom dobu. Također, iznosi razne osobine koje vladar mora posjedovati kako bi uistinu bio dobar vođa. Držić se znatno oslanja na njegove ideje i često njegove misli gotovo direktno prenosi u vlastito stvaralaštvo.

Usp. Leksikon Marina Držića. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 464-465.

*Ono što je Marko Marulić hrvatskoj književnosti značio u punini renesanse značio je Marin Držić na kraju te iste renesanse, na pragu modernoga vremena. On je u hrvatsku knjigu i još više na hrvatsku pozornicu unio dušu moderniteta.*¹⁹

4. Renesansa

4.1. O renesansi

Sredinom petnaestoga stoljeća u Europi se počinju javljati nove tendencije u razmišljanju koje teže obnovi društvenog, kulturnog i duhovnog života ljudi, te svoje izvore crpe iz antičke grčke i rimske kulture. Razvoj takvih tendencija karakterističan je za kulturnopovijesno razdoblje renesanse koje je na europskom tlu trajalo skoro do kraja šesnaestoga stoljeća, iako granice svakog razdoblja treba shvaćati relativno. Već sam naziv renesansa, koji dolazi od francuske riječi *renaissance*, što u prijevodu znači obnova ili preporod, svojom etimologijom upućuje na sasvim novo shvaćanje književnosti, umjetnosti i kulture koje stvara u potpunosti drukčiji pogled na svijet od dosadašnjeg.²⁰ Ona se najprije oblikovala u Italiji te je postupno počela zahvaćati zemlje zapadne i srednje Europe šireći svoje umjetničke, filozofske i znanstvene spoznaje. Smatra se da je nastanak renesanse potaknula filozofija humanizma koja je težila obnavljanju antike i klasičnog znanja, individualizaciji čovjeka te razvijanju novog sustava obrazovanja koji će se razlikovati od srednjovjekovne skolastike.²¹ Eugenio Garin u svojoj knjizi *Kultura renesanse* izvrsno sumira duh novog razdoblja:

*Između srednjeg vijeka, koji, u svojim specifičnim aspektima, nije ništa bolje razjašnjen i modernog doba, koje je, također, previše neodređeno, renesansa se već u nazivu predstavljala kao „novo rađanje“ to jest kao privilegirani, pozitivni trenutak neosporne vrijednosti: kao da je ljudski rod poslije smrti „uskrsnuo“ budeći se u novom životu, pronalazeći ljepotu življenja.*²²

Garin i brojni drugi teoretičari renesanse zasigurno se slažu da je u vrijeme renesanse došlo do znatnog napretka civilizacije. Pad Carigrada 1453. godine uzrokovao je otkriće velikoga broja starih znanstvenih tekstova, a u ovom razdoblju došlo je i do izuma tiskarskoga stroja koji se i danas smatra jednim od najznačajnijih izuma u povijesti čovječanstva s obzirom na to da je pridonio demokratizaciji književnosti i omogućio veću

¹⁹ Novak, S.P. 2002. *Zlatno doba: Portreti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 131.

²⁰ Usp. Johnson, P. 2008. *Renesansa: Kratka povijest*. Zagreb: Alfa d.d., 9.

²¹ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 656.

²² Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit, 13-14.

produkciju knjiga. Zbog naglaska na individualizaciji pojedinca i okretanja prema ljudskom duhu, nije se toliko inzistiralo na razvoju prirodnih znanosti poput matematike ili logike, već su se intelektualci okretali prema povijesti, filozofiji i književnosti. Filozofija je zanemarila empirijsku stranu istraživanja i više se orijentirala prema raspravljanju o ljudskoj intuiciji i emocijama, a proučavanjem ljudske povijesti pokušavala se dokučiti sadašnjost. Također, renesansni se autori počinju sve više odmicati od latinskog jezika i približavati se narodnim jezicima i dijalektima s namjerom da ih se bolje razumije. Njima je cilj odmaknuti se od ideje da je književnost oruđe obrazovanih ljudi te je pokušati prilagoditi potrebama naroda.²³ Autori u vlastita djela često uključuju dijalektalne specifičnosti svoga jezika u vidu raznih fraza, pošalica, izreka pa čak i narodnih napjeva koji zatim pridonose karakterizaciji likova i nadograđuju njihovu osobnost. Potvrda takvog zaključka nalazi se i u knjizi Nikice Kolumbića naziva *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*:

*Taj učeni jezik ograničavao se samo na uski krug ljudi, a kako nikome to nije bio materinski jezik, jezik kojim se misli i doživljava, latinski nije bio dovoljno prikladan za izravno iznošenje poetskih osjećaja.*²⁴

Uz sve navedeno važno je spomenuti da se mijenja čovjekova duhovna percepcija svijeta, to jest da Bog prestaje biti središtem čovjekovog zanimanja. U srednjem vijeku čovjek je svoj „zemaljski“ život provodio spremajući se za vječni, „nebeski“ tako da su se cijenile vrline kao što su skromnost, pobožnost i jednostavnost.²⁵ Kritički duh renesansnog razdoblja nametnuo je reviziju crkvenih tekstova i počeo je ispitivati njihovu vjerodostojnost, sadržaj i podrijetlo. Time se srednjovjekovna vjera u nadzemaljski, vječni i svemogući entitet počinje sve više zamijenjivati naglašenim skepticizmom.²⁶ Zbog raspada postojećeg srednjovjekovnog sustava vjerovanja, u društvu dolazi do duboke moralne i intelektualne krize pa se razdoblje renesanse može promatrati kao pokušaj rješavanja takve problematike. Posljedično, dolazi do promjena u tretiranju znanja i shvaćanju pojma znanosti općenito. U području zanimanja renesansnog čovjeka

²³ Usp. Kolumbić, N. 1980. *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 100.

²⁴ Kolumbić, N. 1980. *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 99.

²⁵ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 657.

²⁶ Usp. Johnson, P. 2008. *Renesansa: Kratka povijest*. Zagreb: Alfa d.d., 64.

sve manje prevladava interes za beskonačnost, transcendentalnost i sve ostalo što nadilazi mogućnost ljudske spoznaje, a samim time se znanost više usmjerava prema korisnom i praktičnom znanju. Renesansni intelektualci više se ne zabrinjavaju ograničenošću vlastite spoznaje jer žele zavladatai vlastitim sposobnostima kako bi ih mogli primijeniti na razumijevanje svoje okoline. Praktična primjena znanja omogućila je mijenjanje čovjekovog svijeta i time on izlazi iz uloge nepristranog promatrača te počinje aktivno sudjelovati u stvaranju vlastite sudbine.²⁷ Renesansa nameće u potpunosti drukčiji svjetonazor u kojemu se odustaje od skromnog života prožetog trpljenjem, te se ističe hedonizam kao oblik uživanja u svemu što možemo iskusiti. Prema hedonizmu nema svrhe u čekanju kako bi užitak bio ostvariv, već je potrebno iskoristiti ono što život pruža trenutno. Također, važno je naglasiti da renesansni hedonizam ne podrazumijeva samo uživanje u jelu, piću i ljubavi, već uz to naglašava uživanje u znanju, obrazovanju, učenju, unaprjeđivanju sebe kao pojedinca i razvijanju vlastitih vještina. Odmak od religije podrazumijeva i svojevrsan odmak od crkve, pa se tako teologija sve više počinje odvajati od ostalih ljudskih djelatnosti koje je u srednjem vijeku prožimala, odnosno dolazi do sekularizacije te oslobađanja od moralističkih i didaktičkih tendencija.²⁸ Tako se više počinju obrađivati teme poput zemaljske ljepote, ljubavnog užitka, ljudskih slabosti i mana jer čovjek postaje svjestan sebe kao racionalnog, razumnog i slobodnog bića koje posjeduje sposobnost upravljanja vlastitom sudbinom, ali unatoč tome nije savršen, svet niti krepostan.

Iako je renesansa potakla značajne promjene u brojnim područjima ljudskog djelovanja potrebno je razumjeti da su isto tako nastajale i mnoge negativne posljedice. S jedne strane dolazi do procvata umjetnosti, književnosti i znanosti, dok s druge strane u ekonomiji i politici nema značajnog napretka. Ekonomija gradova sve više opada, na političkom planu se, uz pad Carigrada, povećava strah od prodora Turaka, dok se pape i svećenici prepuštaju raskalašenom načinu života. Isto tvrdi i Garin:

(..) razgovor izgleda ima smisla samo na planu kulture: pozitivna obnova izgleda da se ostvaruje samo tu, bez neposredne podudarnosti na drugim planovima na

²⁷ Usp. Banić-Pajnić, E. 1996. Renesansna filozofija. U: Banić, Pajnić, E ur. *Filozofija Renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 18-19.

²⁸ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 657.

*kojima, svakako, ima promjena, i to ,često, dubokih promjena, ali ne svih i takvih koje nisu neposredno pozitivne.*²⁹

Takvu proturječnost osjećaju umjetnici i intelektualci renesansnog doba te im često služi kao inspiracija ili motivacija za stvaranje.³⁰ Upravo na takvim snažnim suprotnostima Dante gradi svoju *Božanstvenu komediju*, Boccaccio *Dekameron*, a Marin Držić svoje komedije u kojima kroz tipični renesansni humor oplemenjen dubrovačkim dijalektom progovara o tragičnosti društva Dubrovačke Republike.

4.2. Držićeva filozofska vizija

Nije sporno da je Marin Držić zasigurno izvrsno poznao rad filozofa i književnika koje danas možemo smatrati njegovim suvremenicima, te da je njihove zaključke i postavke često u izravnom ili izvedenom obliku uključivao u vlastito stvaralaštvo. Stoga, njegova djela možemo smatrati jedinstvenom sintezom raznih filozofskih i političkih pogleda aktualnih u vrijeme renesanse i humanizma. Također, proučavanjem jedinstvene Držićeve filozofije otvorile su se brojne interpretativne mogućnosti koje autora povezuju s europskom književnom kulturom, ali objašnjavaju i njegovu stvaralačku originalnost i individualnost. Svoj pogled na dubrovačku sredinu i društvo, ali i na svijet općenito Držić je najizravnije iznosio u prolozima svojih djela, ali i u raznim posvetama i poslanicama.³¹ Dakle, tekstovi takvoga tipa služit će kao uporišna točka za rekonstrukciju njegovog svjetonazora u kojem je često naglasak na podjeli između dobrih i zlih ljudi, prijatelja i neprijatelja, ljudi *nazbilj* i ljudi *nahvao*.

Ideju o prijateljima i neprijateljima počinje razvijati u prologu knjizi *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim družim lijepim stvarmi* naslovljenom *Svojim prijateljem* gdje kao prijatelje karakterizira sve one koji razumiju svrhu njegovih djela, te ih čitaju bez predrasuda i osuđivanja, a kao neprijatelje one koji ih čitaju puni predrasuda s nerazumijevanjem.³² Takvi ljudi iz neznanja i nemogućnosti shvaćanja inovacija koje Držić, kao originalni autor, donosi u područje književnosti, stvaraju otpor, te njegovo djelo pokušavaju svesti na repliciranje petrarkističkih tradicija. Kada govori o neprijateljima prvenstveno misli na književne kritičare koji nisu sposobni shvatiti vrijednost njegovih djela, te na vlast i dubrovačku aristokraciju koja je, zbog svojeg mediokritetskog i ograničenog pogleda na svijet, u nemogućnosti prepoznati

²⁹ Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit, 15.

³⁰ Isto, 15.

³¹ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 49.

³² Isto, 49-51.

inovacije koje Marin Držić donosi u književnost toga vremena. Kritika društva u cjelini započeta u ovom prologu svoj vrhunac doseći će u prologu *Negromanta Dugog Nosa* Držićeve najznačajnije komedije *Dundo Maroje*. Tamo će prijatelje i neprijatelje razlikovati kao *ljude nazbilj* i *ljude nahvao* te će dodatno produbiti kritiku koju je ovdje već započeo.

Antiteza između prijatelja i neprijatelja nije jedina koju Držić izražava svojim književnim stvaralaštvom, pa počesto uvodi opreku mudrosti i ludosti koja je jedna od najvažnijih obilježja njegove idejne poetike.³³ Uvodeći pojam mudrosti Držić ustvari upućuje na sve vrline tipičnog renesansnog čovjeka kakvog su zamišljali on i njegovi suvremenici, to jest, upućuje na čovjeka koji svojom inteligencijom, lukavošću i razvijenim sposobnostima, gospodari vlastitom srećom te usmjerava sudbinu u onom smjeru u kojem je potrebno. Držić afirmira pojedinca koji se nalazi u središtu svemira, te zapravo želi postići sklad između čovjeka i prirode. U njegovim djelima pojedinac i njegova priroda uvijek su ugroženi pokvarenim društvenim sustavom i *ljudima nahvao* koji su na čelu istih društvenih sustava. Unatoč tome, Marin Držić nudi rješenje takve, naizgled pesimistične situacije. Potrebno je da pojedinac posjeduje vrlinu te da zna sreću, odnosno *fortunu*, okrenuti u vlastitu korist. Takav koncept shvaćanja idealnog čovjeka nedvojbeno proizlazi iz renesansne filozofije koja izražava Držićeve društveno-političke, ali i književno-estetske poglede.³⁴ Upravo tu antitezu nalazimo u poslanici *Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikolinovu*, gdje Držić Sabu karakterizira kao mudrog, razumnog čovjeka kojega krasi vrlina časti, a isto ponavlja i u poslanici naslovljenoj *Svitlomu i uzvišenomu vlastelinu Maru Mikulji Puciću*. Iz svega navedenog moguće je zaključiti da je antiteza Držićeva omiljena stilska figura, te s vremenom zasigurno postaje jedna od temeljnih odrednica njegove poetike. Uz već pojašnjene opreke, on često suprotstavlja mitološke i autentične likove, koristi se i petrarkističkim, ali i antipetrarkističkim postavkama, neoplatoničarske varijacije suprotstavlja realizmu te često spaja fiktivni svijet komedije sa stvarnim likovima koji egzistiraju u njegovoj okolini.³⁵ Isto tvrdi i Frano Čale:

(..) obilje antiteza na svakoj stranici, u svim djelima, kao temeljna artikulacija stila-to su očevdni oblici protuslovlja i jasni znaci ambigviteta društvene i političke

³³ Isto, 52.

³⁴ Usp. Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit, 89.

³⁵ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 53.

*situacije u kojima je svijet promatrao i o njemu složenim i mnogoznačnim opisom govorio lirski, komični i tragični pjesnik Marin Držić.*³⁶

Oprečnost u djelima Marina Držića često se objašnjava i podvojenošću unutar vremena u kojem živi. U renesansi s jedne strane dolazi do procvata umjetnosti, kulture, znanosti, dok se u politici i gospodarstvu, s druge strane, nižu krize. Toj krizi doprinosi i situacija u samom Dubrovniku gdje Držić, poprilično omražen od strane vlasti i sugrađana, ne može jednostavno izraziti ono što želi, već kritike mora slagati u alegorije i metafore, to jest putem prenesenog značenja ukazati čitateljima i gledateljima na svoja prava stajališta. To dovodi do miješanja zbiljskih i fantastičnih elemenata, jer se putem fantastičnog često upućuje na dublja značenja samog djela. Držićevo je stvaralaštvo originalno jer je inspirirano prostornim i vremenskim specifičnostima renesansnog Dubrovnika, te zbog toga oblikuju jedinstvenu viziju u autorovoj mašti.

Oprečnost u njegovim djelima vidljiva je i na razini utjecaja koje preuzima, pa tako s jedne strane zazire od naglašenog petrarkizma, smatrajući da je takav način stvaranja uobičajni obrazac onoga vremena, dok, s druge strane, pak ne odolijeva petrarkizirati.³⁷ Držić se nipošto nije smatrao sljedbenikom Petrarkine škole, u kojoj su autori uglavnom slijedili isti uzor i prema tom uzoru stvarali poeziju o neuzvratioj ljubavi punoj boli i tlapnja, ali u njegovim djelima možemo uočiti poneki petrarkistički element, što upućuje na njegovu uključenosti u talijansku humanističku i renesansnu književnu scenu. Petrarkističkim elementima Držić se najčešće poslužio u svojim pastoralama, gdje često govori o vilama, seljacima i nesretnim ljubavima, a antipetrarkističke motive koristi kako bi ironizirao i ismijao ljubavne boli svojih likova. U jedinoj autorskoj zbirci pjesama prvi stih prve pjesme parafrazira prvi stih uvodnog soneta Petrarkina *Kanconijera*, a vrline koje nabraja Vila u prologu pastore *Grižula* opisuje gotovo platonski.³⁸ Dok, s druge strane, u komediji *Dundo Maroje* pod imenom Laura opisuje popularnu rimsku kurtizanu, a ljubav Uga Tudeška prema toj istoj kurtizani ismijava i ironizira izraženim antipetrarkističkim motivima „umiranja“ od ljubavi.

Iako Marina Držića smiještamo u razdoblje renesanse, pogrešno bi bilo preusko postaviti granice njegovog djelovanja. Vodeći se tim načelom moguće je zaključiti da se Držićeva neobičnost, originalnost i različitost od svih autora koji su djelovali u to vrijeme, može

³⁶ Isto, 53.

³⁷ Isto, 61-65.

³⁸ Isto, 70.

objasniti prodorom manirizma u njegova djela. Ono što ga zasigurno povezuje s manirizmom je povećana upotreba antitezi koje su osnovni element njegove poetike. Antiteze nalazimo u svakom aspektu njegovog djelovanja, od osnovnih ideja izraženih proturječnošću pa sve do pjesničkih slika u kojima kontrastira suprotne pojmove. Opisivanje društva u kojemu vlada ludost naspram mudrosti i koje je lišeno osnovnih ljudskih i materijalnih prava potaklo je Držića na preslikavanje realnosti u duhu manirizma, kojega karakteriziraju suprotnosti, proturječnosti, paradoksi i brojna dvostruka značenja. Primjeri navedenog mogu se zamijetiti u čestim oprekama starog i mladog, malog i velikog, ali i igrama suprotnosti za kojima autor često poseže kako bi izrazio neizvjesnost svoga vremena.³⁹

Školujući se u Italiji, Držić se u svoju domovinu vratio kao formirani i zreli kazališni i književni stvaralac s izraženim osobnim stavovima koje je baštiniio od mnogih poznatih talijanskih filozofa i književnika kao što su: Niccolo Machiavelli, Leon Battista Alberti, Giovanni Pico della Mirandola, Gianozzo Manetti, Giovanni Pontano⁴⁰, Francesco Guicciardini, i mnogi drugi od kojih su najviše utjecaja imali Pontano i Machiavelli.⁴¹ Pontano je, kao prethodnik obojice, u svojim raspravama *De fortuna* i *De prudentia* uveo neke osnovne pojmove koje će kasnije preuzeti i detaljnije razraditi Machiavelli, a nakon njega i Držić. On prvi uvodi temu prevrtljive *fortune* kao nepredvidljive sile koja utječe na društvena gibanja i ljudske sudbine te njegovi pojmovi sreće i razuma odgovaraju Držićevom shvaćanju *fortune* i vrline.⁴² Ipak, kada je riječ o filozofskom utjecaju Držić se najviše inspirirao Machiavellijevim političkim realizmom u čijoj filozofiji leži tumačenje cijelog autorovog svjetonazora. On od Machiavellija baštini viziju o „novom vladaru“ koji koristeći se vrlinom zna prepoznati idealnu priliku u kojoj će nadjačati nepredvidljivu i prevrtljivu silu *fortune*.⁴³ Takav trijumf lukavosti i mudrosti omogućavaju pojedincu da se uzdigne do neograničenih sposobnosti. Tako tvrdi i Garin:

³⁹ Isto, 147.

⁴⁰ Talijanski humanist i pjesnik. Pisao je na latinskome jeziku i smatra se jednim od najboljih pisaca latinskoga humanizma 15.st.

Usp. Pontano, Giovanni. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49417> (Pristupljeno 28. travnja 2020.).

⁴¹ Isto, 160-162.

⁴² Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 147-148.

⁴³ Usp. Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit, 90.

*Postoji, uvijek, u toku događanja, jedan prolaz za slijepu fortuna; stoji do čovjeka, do njegovog razuma i njegove odluke, ne samo da je predvidi, već i da nastoji poslužiti se njome vlastitom snagom, preobražavajući je u trijumf slobode.*⁴⁴

Machiavellijeva filozofija revolucionarna je jer, po prvi puta od srednjeg vijeka, odvaja moral od politike, tvrdeći da je vladar slobodan koristiti se raznim sredstvima kako bi zadržao vlast te očuvao prosperitet naroda. Time izražava izrazito pesimističnu sliku naroda kao skupine pojedinaca koji ne mogu odlučivati o vlastitoj sudbini, to jest, ne posjeduju dovoljno sposobnosti i vrlina kako bi mogli donijeti odluku koja će za njih biti isplativa. Ljudi su u svojoj suštini nezahvalni i nepouzdan i te se njihova priroda nikada neće promijeniti, stoga im je potreban pojedinac koji će ih voditi. Machiavelli svojim djelom nagovješta pad srednjovjekovne filozofije i postulira stavove novog vremena koji korespondiraju u stvaranju renesansnog života i društva.⁴⁵ Marin Držić od Machiavellija preuzima ideju nadarenog pojedinca koji trijumfira nad narodom i stvara vlastitu sreću, te time svoju pažnju usmjerava na jednu osobu, koja je vrlinom pobijedila *fortunu* i zaslužila svoju povlaštenu poziciju vladara među ljudima. Ipak, postoji temeljna razlika između dvojice autora. Machiavelli, u duhu svoga izrazito pesimističnog stava prema društvu, prezire ljude te ih smatra nepopravljivima u svojoj pakosti, dok ih Držić jednostavno pokušava što objektivnije prikazati. Dok Machiavelli prezire ljude, Marin Držić ih, zapravo, prozire te tako želi prikazati što vjerniju, iskreniju i uvjerljiviju sliku čovjeka sa svim manama i vrlinama koje posjeduje.

Uz snažan utjecaj Machiavellijeve filozofije, vrlo je važno spomenuti i *renesansni neoplatonizam*⁴⁶ kao izuzetno značajan dio Držićeve filozofske vizije, koji utječe na autorovo poimanje ljepote, istine i vrline. Najpoznatiji predstavnici renesansne neoplatonističke filozofije bili su mislioci Marsilio Ficino i Giovanni Pico della Mirandola koji su obnovili Plotinovu interpretaciju Platonove filozofije.⁴⁷ Zanimljiva postavka neoplatonističkog

⁴⁴ Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit, 89.

⁴⁵ Isto, 90-91.

⁴⁶ *Neoplatonizam* ili *novooplatonizam* naziv je za obnavljanje Platonove filozofije u razdoblju od Plotina, koji je utemeljio osnovne filozofske postavke učenja, pa sve do zatvaranja Akademije pod carom Justinijanom 529. godine. Obnova Plotinovog učenja javlja se u razdoblju renesanse, stoga i dolazi do stvaranja pojma *renesansni neoplatonizam*.

Usp. Platonizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/platonizam/?highlight=Platonizam> (pristupljeno 25. lipnja 2020.)

⁴⁷ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 223-224.

filozofskog nauka je povezivanje estetskog i etičkog, tako da se ljepota, koju se doživljava putem pet ljudskih osjetila, može shvatiti na isti način, kao i ljepota čovjekovih vrлина te njegovog znanja. Time dolazi do spajanja ljepote, istine i vrline jer ono što je lijepo i dobro nužno mora biti istinito, a ono što je istinito mora biti lijepo i dobro. Bogatstvo čovjeka leži u njegovoj unutrašnjosti, dakle u znanju, vrlinama i sposobnostima koje posjeduje, a ne u vanjskom izgledu i materijalnim stvarima koje dušu čine ispraznom. Tako se s jedne strane poistovjećuju lijepo i dobro, dok, s druge strane ružno mora biti u skladu s lošim. Pojedinaac ne može prepoznati dobro ako nikada nije djelovao dobro.⁴⁸ Središnji dio neoplatonističkog učenja Marsilija Ficina zauzima filozofija čovjeka prema kojoj svaka osoba predstavlja jedinstveni mikrokozmos u kojemu je sadržana njegova sveukupnost. Svako ljudsko biće svojim djelovanjem sudjeluje u božanskoj sveuzročnosti, pa je tako i njegovo stvaranje ljepote i umjetnosti izraz božanske nadahnutosti. Time pojedinac više nije podređen božanskim silama, već s njima tvori *Jedno* te se uzdiže u ontološkoj hijerarhiji bića.⁴⁹ Takvim Ficinovim tezama inspirirao se i Giovanni Pico della Mirandola koji je zastupao tezu da čovjek, u svom biću, ujedinjuje duh i osjet, s razumom i sličnošću Bogu te time postaje svijet u malome. U skladu s time veličina pojedinca leži u činjenici da sam, slobodnom voljom, odlučuje o vlastitoj sudbini.⁵⁰ Potaknut filozofskim teorijama svojih suvremenika Držić, u svom književno-umjetničkom djelovanju, pokušava prikazati jedinstvo svijeta i čovjeka, ali i ljepotu stvaranja i življenja. Primjenom neoplatonističkih ideja povezuje intelekt s ljepotom i vrlinom tako da kada govori o težnji za ljepotom, pod time podrazumijeva i težnju prema dobrom i istinitom. Za njega ljepota postaje istinska čovjekova potreba te jedna od glavnih odrednica ljudske sreće.⁵¹ Tako ljepota zadobiva visoku simboličnu vrijednost te se ne može svesti isključivo na proporcije, sklad ili oponašanje prirode. Takva nadosjetilna percepcija ljepote pridonosi njejoj samostalnosti te joj podiže dostojanstvo na razinu dobrote i mudrosti.⁵² Neraskidivu povezanost

⁴⁸ Usp. Bošnjak, B. *Povijest filozofije: Razvoj mišljenja u ideji cjeline*, Knjiga prva. 1993. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 370-375.

⁴⁹ Usp. Schiffler, Lj. 1996. Marsilio Ficino. U: Banić-Pajnić, E ur. *Filozofija Renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 127-145.

⁵⁰ Usp. Girardi Kršulin, M. 1996. Pico della Mirandola. U: Banić-Pajnić, E ur. *Filozofija renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 189-205.

⁵¹ Usp. Šifler-Premec, Lj. *Elementi filozofskog i mitskog u djelima Marina Držića*. 1976. U: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* ur. Split: Književni krug, 68-70.

<https://hrcaak.srce.hr/100888> (Pristupljeno 25.lipnja 2020.)

⁵² Usp. Eco, U. 2004. *Povijest Ljepote*. Zagreb: Hena com, 176-186.

renesansnog shvaćanja ljepote s filozofijom neoplatonizma izvrsno sumira Erna Banić-Pajnić u knjizi *Filozofija renesanse*:

(...) sve značajnije renesansne poetike počivaju na neoplatonističkoj koncepciji po kojoj čovjek svojim duhom participira u božanskom duhu i po kojoj on, potican božanskim impulsom za stvaranjem (iz ljubavi), u umjetnosti ostvaruje djela kojima je izvor u ideji.⁵³

Iz svega navedenog potrebno je zaključiti da je Držićevo stvaralaštvo nemoguće promatrati zanemarujući političke i filozofske pobude kojima se nadahnjivao, što je u skladu s vremenom u kojem je živio. Brojni literati toga doba su, osim za književnost, pokazivali izuzetno velik interes za razne političke, gospodarske i moralne probleme, što ukazuje da je Držić bio primjer suvremenog književnika koji je duh i svjetonazor toga vremena primijenio na svemir likova u svojim djelima.

5. Renesansni elementi u Držićevim komedijama

5.1. Dundo Maroje

Dundo Maroje komedija je Marina Držića koja je nastala sredinom šesnaestog stoljeća, te koja čak i danas slovi kao jedna od njegovih najpoznatijih, najsloženijih i najboljih dramskih radova. Poznato je da je prvi puta izvedena 1551. godine u dubrovačkoj vijećnici za vrijeme poklada. Poklade su bile jedino razdoblje u Dubrovačkoj Republici kada maskiranje i javno prikazivanje predstava nije bilo kažnjivo. Komedija se sastoji od dva prologa i pet činova, ali nažalost njezin završetak nije sačuvan. Izgubljeni završetak nadopunjavali su i dopisivali mnogi poznati hrvatski autori kao što su: Mihovil Kombol, Ranko Marinković i Antun Šoljan. *Dundo Maroje* vrlo je specifična komedija jer se u njezinoj osnovi nalazi komička tradicija Plauta i Terencija, to jest Držić preuzima osnovne okvire renesansnih eruditnih komedija, te je prilagođava dubrovačkoj sredini i dramatizira prizore iz svakodnevnog života svojih sugrađana. Iako u komediji možemo pronaći tipične likove kao što su rastrošni sin, škrti starac, spretni sluga, vječni student i lijepa kurtizana, Držić svojim vještim dijalozima, karakterizacijom likova i upotrebom svakodnevnog jezika, taj tipični komički model spaja s jedinstvenim, dubrovačkim načinom života.⁵⁴ Tako koncipirana komedija postaje sve više zainteresirana za dramaturgiju prizora iz ljudske svakodnevice te je sklona realnom uvidu u čovjekove vrline i

⁵³ Banić-Pajnić, E. 1996. *Renesansna filozofija*. U: Banić, Pajnić, E ur. *Filozofija Renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 35.

⁵⁴ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 187-188.

mane. *Dundo Maroje* zasigurno najbolje oslikava važnu problematiku vezanu za život, filozofiju, poetiku i stil autora.⁵⁵ To potvrđuje i navod iz Leksikona Marina Držića: „Dundo Maroje je dramaturška studija o nevažavanju i o nesporazumima među ljudima, jedan od najvažnijih i najslojevitijih dramskih tekstova svojega vremena uopće.“⁵⁶ Kao glavni ključ razumijevanja često se navodi prolog Negromanta Dugoga Nosa u kojemu autor kroz preneseno značenje izriče brojne misli i stajališta o ljudima i životu svoga vremena, stoga je za pravilno tumačenje ovoga djela potrebno krenuti od analize prologa.

Na samom početku prologa autor uvodi lik negromanta Dugog Nosa koji je predstavljao novost u književnosti toga vremena. Takav lik služi autoru da kroz preneseno značenje izrazi svoje misli i stavove o vremenu u kojem živi i ljudima koji ga okružuju, ali i da publiku uvede u samu radnju djela koje će biti izvedeno. Dugi Nos monolog započinje pričom o svojim putovanjima po raznim zemljama te opisuje brojna čuda koja je na tom putu sreo što ukazuje na to da je cijeli prolog određen svojevrsnim mitološkim karakterom. Gotovo pa idilično opisuje život u Starim Indijama tvrdeći kako su ljudi tamo jednostavni, tihi, mudri, razumni i nesebični te ne poznaju podjele na „moje“ i „tvoje“, već svako materijalno dobro tretiraju kao zajedničko. Te ljude čiji je karakter obilježen ispravnim životnim vrijednostima Držić naziva *ljudi nazbilj*. Povezivanje karakternih osobina ljudi s njihovim vanjskim izgledom odraz je neoplatonističke filozofije prema kojoj ljepota, uz svoj osjetilni karakter, ima i nadosjetilni dio čija su manifestacija vrline ili mane ljudskog karaktera. U skladu s time ono što je lijepo nužno mora biti i dobro, a ono što je ružno mora biti iskvareno i loše. *Ljudi nazbilj* nisu zavidni, pohlepni i sebični te im nije u interesu bogatiti se oduzimajući drugima, a ljepota njihovog karaktera odražava se i na ljepoti njihova izgleda. Neoplatonističke tendencije uočavaju se i u Držićevom opisu idealne zemlje neopisive ljepote koja za autora predstavlja ideju univerzalne sreće. Takvim idealiziranjem izmišljene zemlje Marin Držić metaforički želi ukazati da je Dubrovnik u prošlosti odgovarao tom idealnom opisu, dok sada sve više moralno propada. Potvrdu takvog zaključka nalazimo i u samom djelu *Dundo Maroje*:

Tuj nađoh pravi život, veselo i slatko brijeme od prolitja, gdi ga ne smeta studena zima, i gdje ruži i razlikomu cvitju ne dogara gorušte ljeto, i gdje sunce s istoči vodi tihi dan samo od dzore do istoči i od istoči do dzore; (...) Tuj ne ima imena »moje« i »tvoje«, ma je sve općeno svijeh, i svak je gospodar od svega. A ljudi koji te strane

⁵⁵ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 94-95.

⁵⁶ *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 188.

*užívaju ljudi su blazi, ljudi su tihi, ljudi mudri, ljudi razumni. (...) njih ne smeta nenavidos, ni lakomos vlada; njih oči uprav gledaju, a srce im se ne maškarava; srce nose prid očima, da svak vidi njih dobre misli.*⁵⁷

Takvim moralno ispravnim ljudima, već u sljedećem odlomku, suprotstavlja ljude čiji je vanjski izgled odbojan i ružan kao i njihova narav te ih naziva *ljudi nahvao* koji nastaju iz pohlepe negromanta koji su ih oživjeli radi zlata i bogatstva.

*Ljudi nahvao, zajedno s negromanti, priđoše u ove naše strane, i to proketo sjeme, – čovuljici, žvirati, barbaćepi, obrazi od papagala, od mojemuča, od žaba, oslasti i s kože udreni, ljudi nahvao.*⁵⁸

Marin Držić tu iznosi prvu, ali osnovnu antitezu djela na koju će se oslanjati do samoga završetka te će se njome poslužiti kao osnovnim pokretačem cijele dramske radnje. Dalje navodi kako su se *ljudi nahvao* počeli miješati s *ljudima nazbilj* i vrlo uskoro su svojom pokvarenošću i zlobom krenuli uništavati idealan svijet kakav je do tada postojao. Njihovo širenje mržnje, pohlepe, lakomosti i zlobe zaustavio je na vrijeme mudri vladar Saturn koji je vladao u zlatno doba svijeta. Nakon zlatnog doba prema mitu koji iznosi Negromant nastupa željezno te se od tada pa sve do danas iznova sukobljavaju *ljudi nazbilj* i *ljudi nahvao*. Njihova borba je vječna poput borbe dobra i zla pa se sukladno tome nastavlja dok je svijeta i vijeka. Tom mitološkom pričom o pravim, dobrim ljudima i onima koji to nisu Držić kritizira i ismijava dubrovačko visoko društvo, to jest vladajući sloj ljudi. Ovim usporedbama navodi vlastelu na mišljenje da su upravo oni „zlatni“ ljudi, ljudi nazbilj, pojedinci visokih karakternih vrijednosti, dok ih zapravo svrstava u skupinu sebičnih, materijalističkih osoba vođenih vlastitim samoljubljem i koristoljubljem. Znajući da ne smije i ne može dati otvorenu kritiku društva te da bi takav postupak donosio određene posljedice zatvorske kazne ili progonstva Držić svoju inteligenciju koristi kako bi stvorio „tihu kritiku“ maskiranu u pohvale. Takav zaključak donosi i Frano Čale:

Ironično laskanje dubrovačkoj vlasteli treba protumačiti kao sredstvo kojim se Držić poslužio da bi svojim slušaocima otkrio tajnu, državnu tajnu Dubrovačke

⁵⁷ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 73-74.

⁵⁸ Isto, 18.

*Republike: postojanje ljudi koji se smatraju pravim ljudima, a ustvari su upravo obratno.*⁵⁹

U nastavku će fokus biti na analizi onih elemenata koje ovo Držićevo djelo čine renesansnim, prvenstveno na opreci starog i mladog uz koju će detaljnije biti razloženi obiteljski odnosi u komediji, a zatim i na opreci sposobnih i nesposobnih likova što upućuje na stalešku podjelu sluga i gospodara. Uz to objasniti će se i Držićeva primjena Machiavellijeve renesansne filozofije u Pometovoj filozofiji *akomodavanja*, njegov renesansni hedonizam te prikaz renesansnog poimanja čovjekovih mana i vrlina.

Antitezu u kojoj suprotstavlja starost i mladost najbolje je pojasniti na primjeru odnosa između starog Maroja i njegovog sina Mara kojime Držić želi ukazati na općenito propadanje obiteljskih i rodbinskih odnosa u Dubrovačkoj Republici. Kroz komičnost njihovih svađa i rasprava autor prikazuje tužnu svakodnevicu u kojoj očevi vlastite sinove promatraju kao poslovne prilike te ponekad čak i kao imovinu. Dubrovačka Republika u Držićevo vrijeme još je izuzetno patrijarhalno nastrojena te otac, kao glavna figura obitelji, zauzima središnji autoritet i sukladno tome donosi sve odluke važne za sudbinu i životni tijek svojih sinova. Maro, koji je još uvijek u adolescentskoj dobi, ima već unaprijed dogovoren brak i posao koji će u nekom trenutku preuzeti od svoga oca te niti jednu odluku ne donosi samostalno. Osjećajući se zarobljeno u životu koji mu je predodređen, s novcima koje je Maroje namijenio za kupnju tkanina, odlazi u Rim gdje pokušava izbjeći očevom autoritetu. Tamo troši Marojeve novce na raskošan život i lijepu kurtizanu Lauru koju pokušava impresionirati skupocjenim poklonima, no i dalje se ne uspijeva u potpunosti osloboditi svoga oca koji dolazi za njime tražeći vlastite novce. Maroje je pak toliko opsjednut materijalnim imetkom i zarađenim bogatstvom da niti u jednom trenutku ne izražava istinsku brigu za dobrobit sina kojeg nije vidio godinama, već samo pokušava pronaći izgubljene dukate. U takvom odnosu oca i sina nije vidljiva međusobna ljubav, već samo koristoljublje i pohlepa. Isto je vidljivo u dijalogu Tripčeta i Maroja:

MAROJE: Sin, dezvijan sin pet tisuć dukat mi je splavio!

TRIPČETA: Bogme je to gore neg ponta, ta je velika nemoć. Uzmi mi dukate, uzmi mi čast i život.

MAROJE: Misser mio, život mi je uzeo! Vjerismo ga, er ne imam neg toga jednoga sina.

⁵⁹ Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 46.

*TRIPČETA: Bolje je nijednoga. na ti način ne imat, bolje je da ne živu taki.*⁶⁰

Sukob oca i sina ujedno predstavlja sukob tradicionalnih vrijednosti s novim modernijim pogledima na život i svijet. Držić kritizira slijepo držanje tradicije koja šteti međuljudskim odnosima te naglašava nužnost konstantnog prilagođavanja vremenu koje se mijenja. Za njega biti roditelj ne znači nametati autoritet i usađivati strah, već pokazivati brigu i razumijevanje. Ipak, Držić shvaća da je sukob starosti i mladosti vječan, to jest da se stare tradicije ne mogu prekidati bez dolaska onih novih čiji su nositelji upravo mladi ljudi željni promjene. Stav mladih prema svojim očevima najbolje izražava Pijero:

*PIJERO: (..) Oni reče: »Vrag uzeo oca i tko ima oca!« (..) Smiješni su ovi oci: ne spomenuju se er su oni u mladost mahnitiji od nas bili. Imali bi nas puštati da živimo na naš način, a mi bismo pak naše sinove puštali da živu na njih način u libertati. Tot bi veće vječni mir bio među oci i sinovmi: (..) Tot bi naš život bio i dug i miran; a ovako: oni su nemirni s nami, a mi š njimi.*⁶¹

Marin Držić u opreci sposobnih i nesposobnih likova najčešće ocrtava odnos između slugu i njihovih bogatih gospodara. Time ukazuje kako novac i materijalna dobra ne mogu kupiti inteligenciju i mogućnost snalaženja u svijetu dominiranom od strane prevrtljive fortune. Sluge, iako pripadnici nižeg društvenog staleža, nisu navikli sve probleme rješavati novcem, već znaju ako žele ostvariti neki cilj da se moraju pouzdati u vlastite sposobnosti. Pomažući svojim gospodarima nadaju se da će unaprijediti svoj financijski status i društveni položaj te da će im to omogućiti bolji i lagodniji život. Sluge su u ovome Držićevom djelu zapravo više od pomoćnika, oni su suputnici i najbolji savjetnici svojih gospodara koji se na njih oslanjaju svaki puta kada nastane problem za koji je potrebno naći rješenje, a potvrdu takvoga zaključka nalazimo u dijalogu Mara i Popive:

MARO: Ja sam izgubljen, ja ne umijem što. Za rane Božije, je li koje remedijo? Da, nauči me, sve ću činit.

POPIVA: Hoć' činit što t' ja velim?

⁶⁰ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 86-87.

⁶¹ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 132.

*MARO: Hoću, sve ću činit! Ti meni sad budi gospodar a ja ću tebi sluga, istom da se isplije.*⁶²

Iako pokušavaju ugoditi svojim poslodavcima i ostvariti njihove namjere, oni zapravo djeluju u skladu s vlastitim interesima pa sukladno tome često znaju više nego što otkrivaju drugima. Smatra se da je odnos Uga Tudeška i Pometa inspiriran stvarnim odnosom Marina Držića i austrijskog grofa Rogendorfa u čijoj je službi Držić proveo nekoliko godina svoga života. Tako je dobio izravan uvid u službu i obaveze sluge te u prohtjeve i želje bogatog gospodara.

Pomet je zasigurno najzanimljiviji i najkompleksniji lik cijeloga djela kroz čije replike progovara sam autor te iznosi svoja stajališta o filozofiji, politici i kulturi svoga vremena. Pometov pogled na svijet sastoji se u međusobnom prožimanju dva osnovna pojma: fortune i vrline. Fortuna, koju Pomet tijekom djela naziva još i „dobrom srjećom“, definira se kao prirodna, sudbinska sila koja, ako se povoljne okolnosti koje donosi sa sobom iskoriste u pravom trenutku, donosi pobjedu čovjekovog razuma i intelekta. Takva sila je nepredvidljiva i prevrtljiva te njome može vladati samo onaj koji posjeduje vrlinu. Kada Pomet govori o vrlinama i o pojedincu koji je *vjertuož* on prvenstveno misli na renesansni ideal čovjeka prema kojemu je potrebno razviti što veći broj vrlina kako bi osoba mogla ostvariti vlastitu biti.⁶³ Kao što lik Pometa i sam govori: „Namurala se je na mene – nije inako, i nije čudo: cum sapiente fortuna, s razumnijem srjeca stoji; s ludjaci, s potištenjaci, s injoranti ona ne opći.“⁶⁴

Na Pometovo shvaćanje sreće i vrline se vrlo jednostavno nadovezuje njegova filozofija *akomodavanja* koju možemo izravno razumjeti kao filozofiju prilagođavanja novome vremenu i odmaka od zastarjelih tradicionalnih vrijednosti. Takav zaključak potvrđen je činjenicom da Držić u ovom djelu često izravno ubacuje Machiavellijeve filozofske i političke misli iz djela *Vladar*. Machiavellijev idealan vladar stjecanjem vrline gospodari nepredvidljivom fortunom koja mu pomaže ujediniti dezintegriranu Italiju. Pometovo djelovanje se u suštini ne razlikuje od djelovanja Machiavellijevog vladara, ali on svoje interese ipak ograničava na značajno manji kozmos u kojemu se nameće kao „kralj od

⁶² Isto, 178.

⁶³ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 97-99.

⁶⁴ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 199.

ljudi“.⁶⁵ Od Machiavellija također preuzima ideju o „vražjoj ženskoj naravi“ fortune čija priroda je prevrtljiva i nepouzdana te ju je potrebno krotiti i obuzdati vlastitim vrlinama. U više navrata o njoj saznajemo iz Pometovih replika:

*POMET: Vrag uzeo srjeću i nesrjeću. Fortunu pišu ženom ne zaman; (...) ako se obrće sad ovamo sad onamo, sad na zlu sad na dobru; sad te kareca, a sad te duši. (...) Da vrag uzme tu nje moć, kojome na čas čini smijejat ljudi, na čas plakat.*⁶⁶

Pomet izražava Držićev stav kako neprilagoditi se znači izumrijeti u svijetu novih pravila i vrijednosti, dok će onaj koji se zna prilagoditi uvijek imati sreću na svojoj strani.⁶⁷ Svojim načelom akomodavanja naglašava kako su ljudi svjesni promjene vremena, ali kako ne mogu osvijestiti da se u skladu s time trebaju mijenjati i njihovi postupci jer ih inače sreća neće služiti. Držić također naglašava kako sreća nema veze s bogatstvom i društvenim položajem jer se ona ne može kupiti te samim time nije privilegija bogate vlastele. U jednom od Pometovih monologa najbolje se objašnjava filozofija akomodavanja:

*Ma se je trijeba s bremenom akomodavat; trijeba je bit vjertuozu tko hoće renjat na svijetu. Kralj je čovjek od ljudi, kad se umije vladat. Nije ga imat dinâr, er vidim mnoge s dinarmi potištene; (..) Trijeba je bit pacijent i ugodit zlu bremenu, da se pak dobro brijeme uživa.*⁶⁸

Sreća ne nudi rješenje, već ponudi samo priliku, odnosno, *okazijon* koju je potrebno prepoznati i iskoristiti. Pomet svakako iskorištava svaku priliku da fortunom usmjeri u pravcu u kojem mu je najpotrebnija te na kraju komedije stječe bogatstvo, omogućuje da njegov Tudešak oženi Lauru i mijenja svoj društveni položaj.

Prije u tekstu je već spomenuto kako Držić kroz ovu komediju naglašava vrline koje bi trebale karakterizirati istinskog renesansnog čovjeka, no istovremeno upućuje i na mane koje prepoznaje u ljudima oko sebe. Širinu renesansnih vrlina autor najbolje prikazuje na liku Pometa, dok sve ostale likove stavlja u ulogu Pometovih antagonista te kroz njihove osobnosti daje uvid u mane pojedinaca koji su ga okruživali. Držić je, kao i

⁶⁵ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 99-102.

⁶⁶ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 236.

⁶⁷ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 99-102.

⁶⁸ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 123-124.

Machiavelli, imao poprilično pesimističan stav prema ljudima i obojica afirmiraju jednog osobitog lika koji se uzdiže nad ostalima i na kraju djela trijumfira. Najbolje je krenuti s likom Popive kojega literatura često uspoređuje s Pometom i opisuje ga kao njegovog najvećeg suparnika. Iako je Popiva lukav, a možda i na trenutke snalažljiv ipak se u njegovom ponašanju prepoznaje pokvarenost i beskrupuloznost. Popiva ne uspijeva ostvariti svoje interese, kao ni interese svog gospodara, jer ne posjeduje vrlinu pa samim time ne može okrenuti fortunuu u vlastitu korist. Kada se naiđe u bezizlaznoj situaciji spreman je pristati na nemoralne postupke kao što su krađa i ubojstvo što je tipično za *ljude nahvao* o kojima u prologu govori Dugi Nos.⁶⁹ Popivina moralna iskvarenost uočljiva je kada nagovara Mara da pokradu Lauru i pobjegnu:

*POPIVA: (...) To sinjora još ne zna ništa. Pod' večeras u nje na večeru i na spanje, i dvignimo joj kugodi kolajinu, prsten, dzoju, pokli naša srjeća hoće tako, i sjutra najsjutrije otidimo.*⁷⁰

Uz Popivu, u skupinu nemoralnih, iskvarenih pojedinaca Držić svrstava i Dunda Maroja, te njegovog sina Maru. Njih dvoje služe kao primjer obiteljskih odnosa narušenih pohlepom i koristoljubljem. Karakterizacijom ta dva lika autor daje kritiku društva u kojemu su sve trajne veze pretvorene u uzajamno iskorištavanje. Maroje ne mari za dobrobit vlastitog sina pa ga sukladno tome uopće ne zanima što će se s njim dogoditi, već teži tome da vrati izgubljene novce, dok Maro želi izmaći ocu čak i pod cijenu Marojeve smrti. Njihov odnos najbolje sumira Frano Čale:

*(...) starac ne preza od toga da nožem navali na sina, a sin iako zna da za oružje u Rimu „idu na vješala“, hladno i ne kajuci se daje žbirima oca da ga zatvore.*⁷¹

Marov odnos s kurtizanom Laurom također je sve samo ne ljubavan kada među njima ne egzistiraju nikakvi pravi, iskreni osjećaji, već se sve temelji na uzajamnom iskorištavanju. Laura „voli“ Maru dok je obasipa skupocjenim poklonima, ali iz te veze se polako počinje povlačiti čim shvati da Maro ne troši vlastite novce i da će za njih morati odgovarati ocu. Na kraju se udaje za Uga Tudeška, također ne iz ljubavi, nego isključivo iz koristi. S druge strane, Maro Lauru prvo koristi kao statusni simbol, a na kraju je uz lažnu izliku

⁶⁹ Usp. Čale, F. i Matanović, J. 1993. *Ključ za književno djelo: Marin Držić i Ivan Gundulić*. Zagreb: Školska knjiga, 66.

⁷⁰ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 254.

⁷¹ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 102.

traži novce kako bi vratio dug ocu iz čega je vidljiva njegova prava, sebična priroda. Uz mane u ovoj Držićevoj komediji nailaze se i kvalitetni opisi ljudskih poroka i to najbolje u liku Bokčila, Marojevog sluga. Njega prikazuje kao strašljivog, nekompetentnog i neinteligentnog čovjeka koji svaku minutu svoga vremena provodi razmišljajući samo o jelu i piću te za ostalo u svom životu gotovo uopće na mari. Svaki njegov strah vezan je uz to da će biti gladan ili žedan, a kada se uplete u bilo kakav sukob nije se sposoban braniti. To je vidljivo u sukobu s oštijerima:

*BOKČILO: (...) Ma, bijedan, što veće isčekujem? Prida' nogami, Bokčilo! Ma, tužan, kudi ve ću? Kamo li ću nevjesh opet u stupicu upasti? Poću se ovamo s strane gdje godi skrit i čekat jeda tko od našijeh prođe. Žedahan sam, a srdačce mi je utrnilo. Djevo Majko, u tvoje ruke!*⁷²

Ovakvom analizom karaktera u ovoj Držićevoj komediji zaključuje se da je autor, promatrajući svijet oko sebe, odlučio stvoriti vlastiti književni svijet u kojemu svaki lik obnaša određenu ulogu. Iako je riječ o komediji Držić zapravo kroz humor daje oštru kritiku ljudskog društva, a posljedično tome upozorava na njegovu tragičnost.

Od istaknutih renesansnih elemenata u ovoj Držićevoj komediji zanimljivo je spomenuti i naglašeni renesansni hedonizam. Pomet je nositelj svih važnih renesansnih obilježja pa tako shvaća da je hedonizam nova filozofija u kojoj se veliča užitek u svemu što možemo iskusiti. Prema takvoj filozofiji potrebno je iskoristiti ono što život pruža trenutno, a to Pomet zasigurno i radi. Posljedično tome, u cijelom tekstu nalazimo detaljne opise hrane, pogotovo u njegovim monolozima u kojima o njoj govori gotovo zaneseno, stoga i dobiva nadimak Pomet Trpeza. Važno je naglasiti da se Pometova glad ne odnosi samo na njegovu izravnu glad, već i na onu metaforičku. Kao pravi renesansni čovjek gladan je napretka, znanja, prosperiteta i svih sposobnosti koje se navode kao tipične odlike renesansnog čovjeka.

5.2. Skup

Uz komediju *Dundo Maroje* vrlo je važno naglasiti značaj Držićeve komedije *Skup* također nastale sredinom šesnaestog stoljeća u Dubrovniku. Ponekad se kao točna godina nastanka uzima 1555. godina, ali ne postoje izvori koji takvu tvrdnju potvrđuju. Komedija je pisana u pet činova te je prvi puta prikazana na svadbi Saba Stjepanova Palmotića i

⁷² Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 153.

njegove zaručnice Nike Crijević, a smatra se i da je prolog na svadbi izveo Nikin brat, Stijepo Crijević.⁷³ Završetak djela je izgubljen, kao i završetak prethodno spominjanog djela *Dundo Maroje*. Ova Držićeva komedija važna je jer je jedna od rijetkih njegovih djela koje nastaje po već unaprijed poznatom predlošku, to jest koje obrađuje postojeće djelo slične ili iste tematike. U stvaranju se autor, bez sumnje, ugledao na Plautovo djelo *Aulularia* u kojemu se namjerno groteskno izvrću negativne ljudske osobine kako bi ih se moglo kritizirati i ismijavati. U tom djelu se prepoznaje lik škrtog starca Eukliona koji naiđe na ćup zlata te mu taj isti ćup s vremenom postaje opsesija. Uz Eukliona, nalaze se i drugi slični ili isti likovi kao starac koji želi oženiti mladu djevojku, mladić koji je u tu istu djevojku zaljubljen te razni sluge koji pomažu svojim gospodarima u ostvarivanju njihovih ciljeva.⁷⁴ Iako preuzima predložak prema kojemu stvara vlastitu komediju, ovo Držićevo djelo nikako se ne može zvati kopijom. On tradiciju eruditne, plautovske komedije unaprjeđuje svjetonazorom dubrovačkog podneblja te ju koristi kao podlogu za neizravno ismijavanje pokvarenog dubrovačkog društva. Držić poseže za poznatim književnim izvorom kako bi postojećem djelu dao aktualnost svoga vremena pa često njegovu komediju *Skup* nazivaju najviše „dubrovačkom“ između svih njegovih djela.

Kao što je u analizi svakog Držićevog djela potrebno prvo obratiti pažnju na prolog, s obzirom na to da autoru često služi kao podloga za izražavanje vlastitih filozofskih stavova, tako ni *Skup* ne predstavlja iznimku. Prolog komediji *Skup* izvodi satir, lik tipičan za Držićev pastoralni teatar, koji publici poručuje da večerašnja komedija mora proći bez pojave mitoloških bića te najavljuje ozbiljniju i realniju tematiku djela. Autor u prologu nagoviješta zbivanja u izmišljenom „Njarnjas gradu“ koji zapravo metaforički oslikava događaje dubrovačke svakodnevice. Držić, pod izlikom izmišljenog, gledateljima nudi svoju inačicu stvarnosti u kojoj mijenja zakone ponašanja, skida „maske“ svojim likovima te otkriva njihovu prijetvornu i pokvarenu prirodu. Funkcija prologa u ovoj Držićevoj komediji je uspostavljanje vlastitih pravila prema kojima on više nije nemoćan, neravnopravan građanin s novčanim teškoćama, već sam sebe uzdiže na mjesto emancipiranog čovjeka čije mišljenje postaje važno za širu publiku.⁷⁵ To u prologu potvrđuje i sam Držić:

⁷³ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 724.

⁷⁴ Usp. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 599-600.

⁷⁵ Usp. Čale, F. i Matanović, J. 1993. *ključ za književno djelo: Marin Držić i Ivan Gundulić*. Zagreb: Školska knjiga, 83-84.

*ovo je Njarnjas-grad, Njarnjasi ga su zidali, Njarnjasi ga gospoduju, Njarnjasi mu su i zakone dali. U ovomu se gradu ide u kapah, u plaštijeh; u ovomu je gradu svaka liberta. - Ne drugo!*⁷⁶

U daljnjoj analizi djela *Skup* pažnja će biti usmjerena na manifestaciju renesansnih elemenata kao što su izrugivanje ljudskim manama, opisu odnosa prema ženama i opreci starog i mladog u kojoj se najbolje uočava slika dubrovačkog života. Uz to, važno je detaljnije karakterizirati lik Dživa s obzirom na to da se on smatra najrenesansnijim likom komedije te predstavlja začetak pometovskih likova.

Držić u komediji *Skup* započinje kritiku ljudskih mana i poroka koja svoj vrhunac dostiže u kasnijem djelu naziva *Dundo Maroje*. Očito je da najveću kritiku iznosi u liku škrtog starca Skupa po kojem komedija i dobiva ime. Autor promatrajući navike i svakodnevicu dubrovačkog stanovništva u središte djela stavlja prikaz groteskno izobličena lakomca u čijoj bi se osobnosti mogli prepoznati brojni Držićevi suvremenici.⁷⁷ Pokretač dramske radnje je neočekivani događaj u Skupovom životu kada on nalazi tezoro puno zlata. S vremenom postaje sve više opsjednut nađenim blagom te ga to posljedično dovodi do ludila. Skriva ga posvuda, čak i od vlastite obitelji, te zanemaruje sve svoje druge obaveze fokusirajući se samo na to kako da nađeno blago sačuva samo za sebe. Takav lik škrtoga starca Držić ne karakterizira općenitim osobinama, već njegove mane koristi kao idealnu podlogu za kritiku lakomosti i pohlepnosti tipičnu za dubrovačko podneblje. U Skupovim mislima Držić izražava dominantne svjetonazore bogatih dubrovačkih trgovaca. Također, kritizira napuštanje i zanemarivanje obitelji zbog novaca i time ukazuje na dezintegraciju obiteljskih odnosa zbog afirmacije trgovačkih i poslovnih dogovora. Primjer toga je kada kćer odlučiti udati za starijeg čovjeka kojeg ona ne voli, a koji zapravo i ne voli nju samo da bi izbjegao plaćanje miraza. Skup svaki aspekt života promatra kao transakciju u kojoj može izgubiti ili dobiti novce. Potvrdu takvog zaključaka nalazimo u sljedećoj Skupovoj replici u kojoj naglašava da je zlato glavni motiv ljudskog djelovanja:

SKUP: (...) pri zlatu se gubi dobrota, zlato šteti ljudi, a komodita lupeža čini, a zlato je kalamita. Amor nije amor, zlato je amor, zlato stare - mlade, lijepe - grube,

⁷⁶ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 313.

⁷⁷ Usp. Čale, F. i Matanović, J. 1993. *ključ za književno djelo: Marin Držić i Ivan Gundulić*. Zagreb: Školska knjiga, 88.

*svete - grijesne, svjetovne - crkovne pridobiva. Zato se sada zlati osli doktoraju, er su zlatni: vas je u njih razum, pritilo, lijepo, bogato, mudro; zlatu se i prvo mjesto dava. (...)*⁷⁸

Skup gubi osjećaj stvarnosti, ne iskazuje ljubav živim bićima, već zlato postaje jedini objekt njegovog obožavanja, stoga usporedba zlata i ljubavi zasigurno nije slučajna. Iz teksta se saznaje da se njegova škrtost proteže toliko daleko da u njegovoj kući nikada nema hrane, ogranj se ne smije paliti, a njegova sluškinja Variva ne smije čistiti kuću kako slučajno ne bi pronašla tezoro. Također, zabranjeno je primati ikakve posjetitelje koji bi mogli shvatiti gdje se njegovo blago nalazi. Njegov odnos prema ukućanima najbolje se uočava u dijalogu Skupa i Varive:

VARIVA: Umijem! Da ti hoću ukrasti, ne bih ti imala što ukrasti neg paučina; toga ti je najpunija kuća, ni daš mesti...

STARAC: Ni dam mesti, pače neću da meteš.

VARIVA: ... ni daš kuhat. Ključe od ognjišta držiš kako da ti je tezoro u ognjištu. Kći ti se namrije glada, djeвица kako anđeo! Nije li ti grijeh?

STARAC: Tezoro, kako da mi je tezoro u ognjištu! Često li to tezoro uspomenu'eš! Nijesu ti lopize ni lonci na pameti.

*VARIVA: Na pameti mi su prazni lonci i glad kojijem nas moriš.*⁷⁹

Uz lakomost Držić u ovoj komediji kritizira i požudu starijeg čovjeka, to jest Zlati Kuma, prema mladoj Skupovoj kćeri Andrijani. Zlati Kum za ženu ne želi bogatu djevojku koja sa sobom u brak donosi imovinu i novce, već priželjkuje onu siromašnu nad kojom će se moći osjećati nadmoćno i koja neće imati izbora nego pokoravati se njegovim zahtjevima: ZLATI KUM: „ (...) ma neću neg kugodi ubogu djevojku. Neću gospođâ u kući, hoću djevojku kojoj ću ja gospodar bit, a ne ona meni.“⁸⁰ Zlati Kum ne želi suprugu koja bi mu bila ravnopravna i koja bi na jednak način sudjelovala u njihovom bračnom životu, nego želi mladu djevojku prema kojoj je superioran iskustvom i bogatstvom. U svojem monologu takve ideje pokušava opravdati pod krinkom humanosti

⁷⁸ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 332.

⁷⁹ Isto, 318-319.

⁸⁰ Isto, 331.

bogatog čovjeka koji pomaže siromašnim, dok ustvari opravdava sebe što se želi domognuti šesnaestogodišnje djevojke.⁸¹ U Držićevo vrijeme požuda starijih muškaraca prema mladim djevojkama nije bila neobičajna, ali autor ukazuje da je takva vrsta odnosa neprimjerena.

U ovom Držićevom djelu autor daje više uvida u ženske karaktere, ali i u odnos drugih likova prema ženama. U Dubrovačkoj Republici i dalje je na snazi patrijarhalno društvo u kojemu je otac dominantna ličnost obitelji te on kao takav donosi sve važne odluke za budućnost žene i djece. Tako i Skup u ovoj komediji odlučuje o Andrijaninoj sudbini bez da razmotri njene želje. Skup i Zlati Kum se prema Andrijani odnose kao prema trgovačkoj razmjeni u kojoj obojica žele zadovoljiti vlastite interese. Skup želi zadržati svoje novce i udati kćer bez miraza, a Zlati Kum priželjkuje siromašnu djevojku koja će biti prisiljena udovoljavati njegovim zahtjevima. Time Držić ukazuje na materijalnu podlogu brakova koji više ne nastaju iz ljubavi, nego iz uzajamne koristi. Jedini ženski lik koji se direktno suprotstavlja Skupu te ne skriva svoj animozitet prema škrtom, lakomom starcu je njegova sluškinja Variva. O ženama i njihovom položaju u društvu saznaje se i od lika Dobre, Zlati Kumove sestre i Kamilove majke. Ona u svom kratkom izlaganju govori da su žene manje cijenjene od muškaraca, iako su razumnije, pristupačnije i manje temperamentne. Muškarci djeluju impulzivno te se njihova stajališta olako mijenjaju, dok su žene promišljene te jednom kada stvore vlastito mišljenje vrlo ga teško promijene: Unatoč tom izlaganju, u njenom dijalogu s Dživom vidljivo je konzervativno shvaćanje muško-ženskih odnosa, podržavanje patrijarhalnog ustroja i provođenje tradicionalnih društvenih vrijednosti. Podržava tipično „žensku“ ulogu u društvu prema kojoj nevjeste moraju ustajati rano kako bi kuhale, čistile, krpale i odradivale druge poslove namijenjene za žene. Dživo, suprotno njenim stavovima, pokušava pokazati kako su se vremena promijenila te iskazuje izuzetno napredan pogled na brak. Žene nisu tu kako bi pokrpile što više odjeće ili kuhale što više objeda, već kako bi muževima bile životne suputnice. Dživo shvaća da što je žena sretnija, to je bračni odnos ugodniji, te jedini naglašava važnost ljubavi i vremena koje je potrebno posvetiti drugoj osobi kako bi takav odnos funkcionirao:

DOBRE: I mi smo mlade i gizdave bile, ali smo u ognjište ulazile, a nijesmo tolika čuda činile. Nebogo; mi o Ave-Mariji ustajahomo, a moj pokojnik - pokoj mu duši!

⁸¹ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 114.

- rekao bi mi: "Dobre, ti se ćeš ištetit, docna ležeš, a odveće s utra ustaneš, nemo!"
A ja, dokle bi on ustao, dva vretena bih naprela, objed bih naredila, sto posala bih učinila.

*DŽIVO: I to je odveć bilo, Dobre. (...) Ja mojoj ne dam da toliko s jutra ustaje; drago mi se je u odru s njom ovako porazgovorit ujutro. Komu je žena draga, i sve mu je drago što čini. A jeda nam su robinje? Godišnice za ognjište, preslice za kudjelju, a vladika da zapovijeda u kući!*⁸²

Također, u cijeloj komediji vidljivo je kako Držić kroz odnos starih i mladih likova suprotstavlja tradicionalne svjetonazore s onim novim, modernijim pogledom na život i svijet oko sebe. Prvi primjer toga je dijalog starog, konzervativnog Nika i mladog Pjerića. Stari Niko kritizirajući dubrovačku mladež ispoljava patrijarhalne, nazadne i „krute“ poglede na život. Niko u situaciji u kojoj Kamilo nije pitao Skupa za Andrijaninu ruku kritizira mlade koji ne slijede postojeće društvene i kulturne tradicije. Uz navedeno, Nikovi pogledi na brak vrlo su materijalistički jer smatra da se mladi Kamilo ne bi mogao oženiti siromašnom djevojkom bez da financijski optereti cijelu svoju obitelj.⁸³ Držić pak kroz djelo progovara kako neke tradicije ubrzano izumiru, a i ponekad nema svrhe pitati za nečiju ruku čovjeka koji je pohlepan, lakom i kojega je izludila briga o zlatu. Gotovo svi stariji likovi u komediji *Skup* govore o tome kako su određene radnje funkcionirale u prošlo doba ne uzimajući u obzir da se vremena mijenjaju i da se tom vremenu, kako bi i sam Držić rekao, treba *akomodavat*. On ukazuje kako od slijepog slijeđenja tuđih naputaka nema nikakvog napretka. Mlade ljude potrebno je poticati i ohrabrivati kako bi mogli postati samostalne, progresivne, inteligentne i obrazovane osobe. Kroz takve sukobe autor publici daje uvid u tipično dubrovački način života, međuljudske odnose koji vladaju u takvome društvu i narav ljudi koji u njemu žive.

Uz sve navedeno, ključni dio cijele komedije predstavlja Dživin monolog jer upravo taj dio teksta najbolje povezuje djelo s Držićevim cjelokupnim svjetonazorom te kao takav anticipira Držićevu buduću filozofsku viziju. U tom monologu autor prvi puta uvodi ideju podjele čovječanstva na ljude koji su „pravi“ te su sukladno tome razumni i tihi, te na one ljude koji su „naravi tvrde, od kamena“. Takva podjela prototip je one podjele na ljude „nazbilj“ i ljude „nahvao“ kakvu će dodatno razraditi u prologu komedije

⁸² Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 352-353.

⁸³ Usp. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 11-116.

Dundo Maroje. Kada govori o pokvarenim ljudima Držić tvrdi da oni uvijek nađu način kojime sami sebi opravdaju vlastite loše postupke. Time ne cilja samo na likove u djelu kao što su Zlati Kum i Skup, već na većinu dubrovačkog visokog društva koje svoje ambicije i interese opravdava radom u korist naroda. Dživinim monolog pisan je u istom duhu nemoćnog humanista i književnika koji želi izraziti svoje nezadovoljstvo vladajućom klasom, ali i upozoriti na pokvarenost i izvještačenost društva u kojemu živi.⁸⁴

5.3. Novela od Stanca

Novela od Stanca najkraće je Držićevo djelo te se često definira kao pokladna igra, seoska farsa ili kako ju je sam Držić nazvao „komediola“. Objavljena je 1551. godine u knjizi *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim drugim lijepim stvarmi*, a njena prva izvedba smješta se u doba poklada iste godine.⁸⁵ Ovo djelo se, od preostala dva spomenuta, značajno razlikuje jer se u njemu ne obrađuje šira, realistična slika suvremenog Držićevog svijeta, već se autorova pažnja usmjeruje na prikaz Dubrovnika u vrijeme poklada kroz antiteze starog i mladog te seoskog i gradskog stanovništva. *Novela od Stanca* pažnju usmjerava na prikaz zbivanja u jednoj dubrovačkoj karnevalskoj noći u kojoj bezbrižna mladež odluči nasamariti starog, lakovjernog seljaka Stanca uvjerivši ga da se može pomladiti.⁸⁶

Sukob starog i mladog Marin Držić uvodi odmah u prvim stihovima ovoga djela gdje se kroz dijalog dva mladića, Vlahe i Mihe, saznaje da se Miho iskrao iz kuće unatoč zabranama svoga oca. Otac mu je rekao da nakon večere ode u krevet, a Miho se kradimice iskrao iz kuće kroz prozor kako bi se mogao nastaviti zabavljati s prijateljima. Rugaju se svojim očevima implicirajući da ih pokušavaju zadržati doma iz zavisti što se oni ne mogu više zabavljati i privlačiti žene kao što su mogli kada su bili mladi. Zabrane očeva njima su nepotrebne i smiješno im je koliko ih lako mogu nasamariti. Mladež je željna pustolovina i zabave kakvu mogu pronaći samo u kasnim večernjim satima kada uspijevaju izbjeći kontroli i osudi starijeg stanovništva. Potvrda takvog zaključka vidi se u dijalogu Mihe i Vlahe:

MIHO: Bogme imam smiješna oca! Kuću mi zatvori, ma ja, kad večeram fengam poć leć gori; a ja ti omijeram kako ću se kalat niz njeku funjestru i, kad podu svi

⁸⁴ Isto, 116.

⁸⁵ *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 545-546.

⁸⁶ Usp. Čale, F. i Matanović, J. 1993. Ključ za književno djelo: Marin Držić i Ivan Gundulić. Zagreb: Školska knjiga, 30-31.

spat, obučem se u pjastru; čelatu na glavu, brokijer na bedru u čas stavim, a rđavu ovu mčinu na pas, pak se niz konopac na ulicu kalam, a mudri moj otac u odru mni da sam.

*VLAHO: Smiješni su oci ovi! Neće im se da su i oni bili svi lovci kako i mi sad, ki noćno lovimo kako i jeji.*⁸⁷

U istom karnevalskom raspoloženju prožetom šalama i ruganjem odluče prevariti starog Vlaha Stanca koji je došao sa sela u Dubrovnik prodati stoku i hranu. U idućem prizoru mladićima se pridružuje i Dživo koji, kao najvažniji lik djela, izvodi šalu nad Stancem dok mu prijatelji služe kao publika. Držić Dživu u šali slika savršenim trgovcem koji će zadiviti neukog, naivnog Stanca te ga uvjeriti da čarolijom može biti identičan njemu. Dživo svojom glumom uspijeva dokazati lakovjernom seljaku da su se blizu fontane, gdje se on i Stanac sada nalaze, pojavljuju vile koje pomlađuju stare trgovce. Neobrazovanom, naivnom Stancu koji dolazi iz puno manje sredine u kojoj su više iskazana razna pučka vjerovanja, vrlo je jednostavno povjerovati u Dživinu fantastičnu priču. Starac se zanosi idejom da bi opet mogao proživjeti mladost i time upućuje na ideju da je mladost ljepša od starosti te nitko ne bi izabrao biti star kada bi mogao opet biti mlad:

*STANAC, sam: Ah, vile vilice, molju vas boga rad, vodene diklice, pridite ovdi sad, tuđinu da meni razgovorak date pri vodi studeni, veće ne krsma'te, Vašima liposti nije slike na sviti, a sione kriposti tko će vaše izriti? Možete od stara mlada učiniti, a slavn'jega dara nije inoga na sviti.*⁸⁸

Misao da je mladost najbolje i najljepše razdoblje života prožima cijelo Držićevo djelo. Toga su svjesni i mladići koji izvode šalu znajući da se trebaju zabavljati sada jer se takve pošalice toleriraju samo mladim ljudima. Težnja za vječnom mladosti neoplatonistička je ideja koja se objašnjava ljudskom težnjom za vječnom ljepotom, snagom i nebrojenim mogućnostima koje mladosti donosi. Uz suprotstavljanje mladosti i starosti, važno je spomenuti i antitezu koja se bazira na opreci sela i grada. Držić u ovom djelu prikazuje kako seosko stanovništvo nije najbolje prihvaćeno u Dubrovniku, to jest kako se na seljake gleda kao na neobrazovane, naivne i lakovjerne ljude koji većinu životnih zbivanja objašnjavaju narodnim praznovjerjem. Neobrazovane ljude lakše je nasamariti nego one inteligentne i obrazovane pa

⁸⁷ Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga, 18-19.

⁸⁸ Isto, 35.

samim time autor upućuje na važnost obrazovanja koje potpomaže snalaženju u iskvarenom, negostoljubljivom svijetu. Stanac naposljetku shvaća da su ga prevarili, ali je već prekasno.

Držić u ovome djelu iznosi osnovne postavke svojega svjetonazora koje će dodatno razraditi u većim i složenijim djelima kao što su komedije *Skup* i *Dundo Maroje*. Vrlo jednostavnom fabulom izražava suprotnosti lukavog i proračunatog gradskog stanovništva naspram naivnosti stanovnika sa sela, ali istovremeno sukobom mladosti i starosti upućuje na svevremenski sukob prošlosti i budućnosti. Stoga se može zaključiti da ovo djelo nastaje kao umjetnički izraz slike svijeta koju Držić, kao stvaralac, pokušava opisati kroz prikaz jedinstvene dubrovačke sredine. Promatrajući društvenu klimu Dubrovačke Republike, pogotovo sukob starijih, konzervativnih ljudi s novim, mlađim naraštajem autor nalazi inspiraciju za oživljavanje običaja građana da se našale sa strancem.

6. Zaključak

Nakon analize renesansnih elemenata u najznačajnijim djelima Marina Držića može se zaključiti da je on kao pravi suvremeni umjetnik osjećao sukobe i antiteze svoga vremena koje se vrlo jednostavno mogu povezati s njegovim književnim ostvarajima. Dokazano je da renesansa nije bila idealno doba, kako je mnogi ponekad shvaćaju, već predstavlja doba društvenih, kulturnih i političkih previranja koje utječu na stvaranje jedinstvenog Držićevog pogleda na svijet obilježenog međusobno nespojivim elementima. Cijela njegova književna tehnika temelji se na povezivanju suprotnosti sela i grada, mladosti i starosti, mudrosti i gluposti, snalažljivosti i nesposobnosti i mnogih drugih opreka. Njegov cilj bio je, kroz takve antiteze, stvoriti svijet likova koji uvijek postupaju u skladu s vlastitim vrlinama i manama. Kroz prizmu likova različitih karakternih osobina htio je istaknuti ono što je pogrešno u ljudskoj komunikaciji te ukazati na pretjeranu materijalizaciju i dezintegraciju obiteljskih i bračnih odnosa. Time ukazuje na izvještačenost modernog društva u kojemu više na cijeni nisu ljubav, razumijevanje i briga, već novac, koristoljublje i sebičnost. Svojim djelima indirektno i vrlo oprezno kritizira dubrovačku vlastelu koja za autora predstavlja manifestaciju svih onih najgorih ljudskih osobina, a kasnije će u svom životu otvoreno pokušati svrgnuti vladajuću manjinu s prijestolja Dubrovačke Republike. Uz sve navedeno, Marin Držić je vrlo značajan jer stvara vlastitu viziju renesansne filozofije, inspiriranu brojnim suvremenim književnicima i filozofima. Kao najznačajniji utjecaj ističe se Niccolo Machiavelli sa svojim filozofskim spisom *Vladar* u kojemu ističe kvalitete i karakteristike potrebne pojedincu kako bi mogao zavladati ljudima. Držić u liku Pometa utjelovljuje sve makijavelističke vrline tipične za

svestranog renesansnog čovjeka koji u pokvarenom društvu zna kako vrlinom okrenuti fortunuu u vlastitu korist. Uz sve navedeno Držić vrlo često kritizira suviše tradicionalne i konzervativne poglede na svijet koji se mijenja. Svjestan je novih ideja koje dolaze s pojavom novog vremena te shvaća da je pogrešno zadržavati vrijednosti koje renesansno doba prestaje afirmirati. Zanimljivost i relevantnost njegovih likova i zapleta nije opala s vremenom te se je održala sve do današnjeg doba. Držićeva komika do danas je ostala relevantna jer humoristično prikazuje kako vrijednosti novog vremena zahvaćaju međuljudske odnose unutar relativno male sredine Dubrovačke Republike te iz toga razloga ne prestaje pobuđivati pozornost kritičara i znanstvenika.

7. Popis literature

1. Bošnjak, B. *Povijest filozofije: Razvoj mišljenja u ideji cjeline*, Knjiga prva. 1993. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
2. Banić-Pajnić, E. 1996. Renesansna filozofija. U: Banić, Pajnić, E ur. *Filozofija Renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 7-43.
3. Držić, M. 2006. *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tirena*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Čale, F. i Matanović, J. 1993. Ključ za književno djelo: Marin Držić i Ivan Gundulić. Zagreb: Školska knjiga
5. Čale, F. 1987. *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost.
6. Eco, U. 2004. *Povijest Ljepote*. Zagreb: Hena com.
7. Garin, E. 1982. *Kultura renesanse*. Beograd: Nolit.
8. Girardi Kršulin, M. 1996. Pico della Mirandola. U: Banić-Pajnić, E ur. *Filozofija renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 189-205.
9. Johnson, P. 2008. *Renesansa: Kratka povijest*. Zagreb: Alfa d.d.
10. *Leksikon Marina Držića*. 2009. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
11. Kolumbić, N. 1980. *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
12. Novak, S.P. 2002. *Zlatno doba: Portreti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
13. Usp. Schiffler, Lj. 1996. Marsilio Ficino. U: Banić-Pajnić, E ur. *Filozofija Renesanse*. Zagreb: Školska knjiga, 127-145.

Internetski izvori:

1. Pontano, Giovanni. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49417> (Pristupljeno 28. travnja 2020.).
2. Platonizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/platonizam/?highlight=Platonizam> (pristupljeno 25. lipnja 2020.)
3. Šifler-Premec, Lj. 1976. Elementi filozofskog i mitskog u djelima Marina Držić. U: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* ur. Split: Književni krug, 67-88. <https://hrcak.srce.hr/100888> (Pristupljeno 25. lipnja 2020.)

8. Sažetak i ključne riječi (na hrvatskom jeziku)

Rad donosi prikaz renesansne filozofije i njenih elemenata u trima komedijama, jednog od najpoznatijih hrvatskih autora, Marina Držića. Prvi dio rada usmjeren je na općeniti prikaz formiranja renesansnog svjetonazora i raspada srednjovjekovnog sustava vjerovanja. Također, navode se razne promjene u čovjekovom shvaćanju religije, estetike, morala, znanosti, znanja i ljudskih sloboda. U daljnjem tekstu iznosi se biografija Marina Držića koja pruža uvid u zanimljiv, ali i buran život autora te pokazuje na koji način su njegovi životni uspjesi i teškoće utjecali na kasnije stvaralaštvo. Njegova biografija pobliže objašnjava njegovo neslaganje s vladajućim režimom Dubrovačke Republike. U poglavlju *Držićeva filozofska vizija* detaljnije se navodi Držićev specifičan pogled na svijet. Promatra se način na koji razne filozofske struje utječu na njegovo književno-umjetničko stvaralaštvo. Drugi dio rada usmjeren je na analizu Držićevih tekstova iz kojih se iščitava njegov svjetonazor, kritika društva i težnja za napretkom čovječanstva. Analiza tih tekstova omogućuje potvrdu teze da je Marin Držić uistinu pravi renesansni autor koji zbivanja svoga vremena pretače u bogati literarni svijet koji je još i danas pobuđuje pozornost brojnih znanstvenika i kritičara.

Ključne riječi: Marin Držić, renesansa, renesansna filozofija, Držićeve komedije, Dundo Maroje, Skup, Novela od Stanca

9. Naslov i ključne riječi (*na engleskom jeziku*)

Title: Perspective on Marin Držić, through the illumination of Renaissance Philosophy.

This research paper presents a comprehensive account of Renaissance philosophy and its elements within the three well-known comedies written by Marin Držić, one of the most famous Croatian authors. The first part of the paper is focused on showing the effect the disintegration of the Medieval belief system had on the process of forming the Renaissance worldview. It proceeds to state various changes in human understanding of religion, aesthetics, ethics, science, knowledge and human rights. Furthermore, this paper gives an account of Marin Držić's biography, providing insight into his fascinating, but tempestuous life and numerous ways in which his achievements and failures had influenced his creative process. Marin Držić's biography closely explains his dissent with the establishment of the Republic of Dubrovnik. The chapter entitled *Držić's philosophical vision* presents an in-depth analysis of his unique worldview and detects various ways in which different philosophical theories governed his literary work. The second part of the paper is directed toward the analysis of Držić's work, his way of observing the world, criticizing the society and striving for progress of mankind. Such analysis allows for the confirmation of the thesis that Marin Držić has undeniably been a true Renaissance author who translated the events of his time into a memorable literary world that still evokes interest among numerous scientists and critics.

Key words: Marin Držić, Renaissance, Renaissance philosophy, Držić's comedies, *Dundo Maroje*, *Skup*, *Novela od Stanca*